

ЗМІСТ

1	ГОЛОВНЕ	2
2	ЩО?	3
3	ХТО?	6
4	ЧОМУ?	9
5	КОЛИ?	12
6	ДЕ?	14
7	ЯК?	16

Ця публікація була розроблена за підтримки Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) в рамках проекту «Адвокація, захист і правова допомога внутрішньо переміщеним особам» що реалізовується БФ «Право на захист». Зміст публікації є виключно відповідальністю БФ «Право на захист» та не може використовуватися, щоб відобразити точку зору Агентства.

ГОЛОВНЕ

- Незмінним з 2017 року залишається переважання літніх людей серед респондентів (65% респондентів – віком від 60 років та через чинне законодавство вимушені регулярно подорожувати для отримання пенсій та соціальних виплат).
- Люди старшого віку страждають не тільки від законодавчої дискримінації. Процес перетину лінії розмежування є для них складнішим фізично. Лише 24% респондентів віком від 60 років за звітний період заявили, що не мають жодних занепокоєнь щодо перетину лінії розмежування.
- Розв'язання питань з пенсіями та соціальними виплатами залишилось однією з найчастіших причин для перетину (її зазначили 67% всіх респондентів) і їх кількість була стабільно високою протягом всього звітного періоду.
- Респонденти з НКУУТ здебільшого подорожують для отримання різноманітних державних та банківських послуг, збільшуючи навантаження на місцеву інфраструктуру. 78% з них прямували до населених пунктів в межах 60 км від КПВВ.
- Кількість респондентів, що подорожували для відпочинку, збільшилася у літні місяці (з 0% у лютому до 8% у серпні) і знизилась до 2% у вересні.
- Проблема великої кількості випадків втрати свідомості у чергах на КПВВ «Станція Луганська» (понад 80 щоденно) була надзвичайно гострою влітку, проте практично зникла у вересні 2019, коли температура повітря знизилась. Із запровадженням безкоштовного транспорту (електрокар, наданий УВКБ ООН у партнерстві з ГМ «Проліска» та автобус від Луганської обласної адміністрації з липня) подорожнім не потрібно долати велику відстань між «нульовим» блокпостом та самим КПВВ, що також суттєво покращило ситуацію.
- У вересні Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову №815, що викликало занепокоєння щодо перетину лінії розмежування дітьми до 14 років, адже за постановою єдиним дозволеним документом для таких осіб стає паспорт для виїзду за кордон. Як гуманітарні організації, так і державні структури визнали ризики і на кінець місяця все ще працювали над розв'язанням проблеми.

ЩО?

Станом на вересень 2019 року, збройний конфлікт на Сході України, що спалахнув у 2014 році, все ще триває. Лінія розмежування, окреслена у Мінських домовленостях, визначає межі контрольованої та неконтрольованої Урядом України території (КУУТ та НКУУТ). Аби забезпечити доступ цивільних осіб до обох сторін, було встановлено п'ять контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ): чотири в Донецькій області («Гнутове», «Мар'їнка», «Новотроїцьке», «Майорське») та одне в Луганській («Станиця Луганська»).

Перетин лінії розмежування пов'язаний із суттєвими ризиками, адже кількість людей, що проходять через КПВВ щоденно доходить до 50 тисяч. З того часу, як було встановлено процедуру перетину, держава, міжнародні гуманітарні організації та місцеві НУО доклали багато зусиль, аби полегшити цей процес для цивільних осіб. Так, приймалися постанови та порядки; розпочалася реконструкція (та досі триває на всіх КПВВ, окрім «Мар'їнка», де реконструкція була офіційно завершена у вересні 2018 року); покращувалося транспортне сполучення, доступ до медичної та юридичної допомоги.

У вересні 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову №815, яка регулює порядок

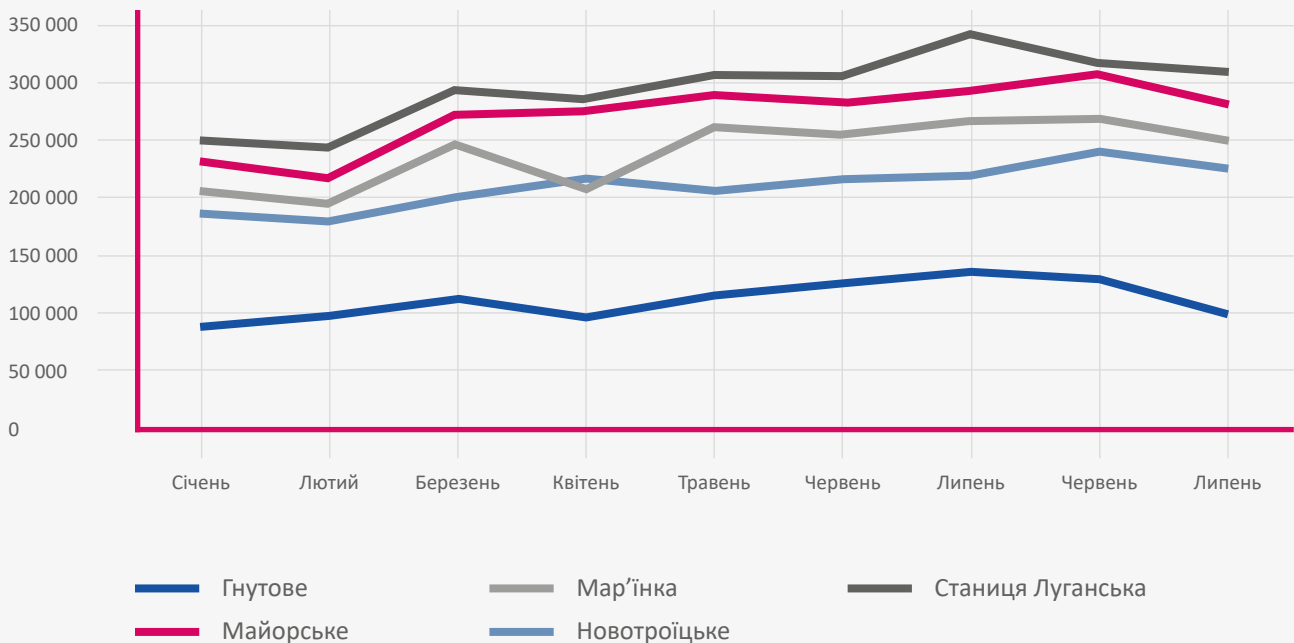
проїзду та перевезення товарів через лінію розмежування між КУУТ та НКУУТ у Донецькій та Луганській областях. Деякі з положень викликали занепокоєння, оскільки вони передбачають, що паспорт громадянина України для виїзду за кордон має бути єдиним документом, за яким діти до 14 років зможуть перетнути лінію розмежування. Як гуманітарні організації, так і державні структури (Державна прикордонна служба України (ДПСУ), Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України тощо) відзначили потенційні ризики, які можуть спричинити ці положення та станом на кінець вересня 2019 спільно працювали над пошуком рішення проблеми.

”

Дуже багато людей, занепокоєних через постанову №815. Жінка шістдесяти років, після спілкування щодо неї, спитала: «У мого сина 5 дітей, усім менше 12 років, він тепер на усіх має зробити закордонні паспорти? Йому і без того важко їх самому утримувати, то що ж тепер, нирку продавати?».

— КПВВ «Мар'їнка», Олексій Шевченко, фахівець з моніторингу

Кількість перетинів по КПВВ

З червня 2017 року БФ «Право на захист» проводить дослідження, що вивчає причини перетину та занепокоєння людей, які подорожували через лінію розмежування¹.

Дослідження є частиною моніторингу порушень прав населення, що постраждало внаслідок конфлікту, в рамках проекту «Адвокація, захист і правова допомога внутрішньо переміщеним особам», що реалізується БФ «Право на захист» за фінансової підтримки Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Цей звіт містить дані за період з січня по вересень 2019 року. Протягом звітного періоду працівники БФ «Право на захист» опитали **19,739** осіб².

Дані, отримані в рамках дослідження, підтверджують наявність сталого тренду: більшість осіб, які подорожують через лінію розмежування, становлять пенсіонери, вимушені регулярно здійснювати такі поїздки, аби продовжувати отримувати пенсії та соціальні виплати від держави. Зняття обмежень, які встановлює діюче законодавство до цих людей, з високою імовірністю призвело б до різкого зниження кількості людей, які подорожують через лінію розмежування; зниження навантаження на інфраструктуру КПВВ та населених пунктів поблизу. Більш детально ці питання описані далі у звіті. За спостереженнями моніторів, кількість скарг щодо процесу перетину та умов очікування є значно вищою саме в ті моменти, коли на КПВВ утворюються великі черги (наприклад, коли автобус привозить велику кількість людей).

¹ Важливо зазначити, що результати опитування не можуть бути екстрапольовані на усе населення, адже вони не містять інформації щодо ВПО та жителів КУУТ або НКУУТ, які ніколи не подорожують через лінію зіткнення, а також людей, які не подорожують через офіційні КПВВ.

² Більше статистичних даних можна знайти на онлайн-платформі опитування на КПВВ: http://bit.ly/CP_Monitoring_2019.

”

«В мене чоловік кілька років тому отримав інвалідність, а тепер от і я отримала. Тільки тут мої довідки ніхто не визнає, адже лікувалася я в Луганську. Вже не знаю, що і робити» - жінка ледве не плакала, розповідаючи свою історію нашим працівникам. Її подруга була ще більш обурена ситуацією: «Вона 49 років пропрацювала вчителькою української мови, була першою, хто викладав українську у нашому місті! А тепер держава їм навіть пенсію виплачувати не може». Колеги співчутливо вислухали розповідь, знаючи що не зможуть допомогти. Довідки, видані на непідконтрольній території, дійсно не визнають, тож парі доведеться їхати у Северодонецьк та проходити медичну комісію, аби підтвердити інвалідність. Єдина надія залишається на те, що діюче законодавство буде змінено найближчим часом. Почувши відповідь, жінка сумно подивилася на чоловіка, що мовчки сидів поруч в інвалідному візку: «Ми ж не доїдемо...».

— КПВВ «Станиця Луганська», Дайана Іскандер, аналітикиня консолідованої інформації

ХТО?

Для розробки комплексного підходу до вирішення проблем, які виникають на КПВВ, необхідно розуміти людей, які подорожують через лінію розмежування. Потреби та тривоги переважно різняться в залежності від віку та місця проживання особи.

Попри те, що частка жінок серед респондентів майже вдвічі вища, ніж чоловіків (66% та 34% відносно), суттєві різниці в причинах перетину, чинниках занепокоєння за статтю не спостерігалось в жодній із вікових груп. Співвідношення чоловіків до жінок залишається відносно стабільним із 2017 року.

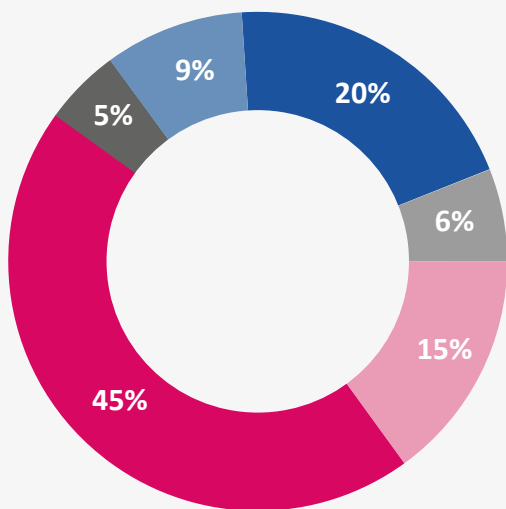
Лише 22% від загальної кількості респондентів стверджували, що принаймні раз були переміщені внаслідок конфлікту. Ця частка майже не змінювалася ані протягом дев'яти місяців 2019 року, так і порівняно з даними річного звіту за 2018 рік. Понад 80% цих респондентів (18% від загальної кількості) пізніше повернулися до попереднього місця проживання. Найбільш поширеними причинами для повернення були стабілізація ситуації на попередньому місці проживання (11% від усіх респондентів), неможливість залишити житло без нагляду (страх втратити майно) – 9% та висока вартість оренди – 7%.

Так само, як і раніше, більшість осіб, які подорожували через лінію розмежування за останні дев'ять місяців, були старшого віку (65% респон-

дентів були віком від 60 років). Така тенденція переважно пов'язана із законодавчим регулюванням процесу отримання пенсій жителів НКУТ та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними опитування, протягом звітної періоду 90% респондентів, віком від 60 років, подорожували задля вирішення проблем, пов'язаних із пенсіями або соціальними виплатами. Водночас, молодші респонденти мали менше причин подорожувати через лінію розмежування. Вони переважно здійснюють такі поїздки аби навідати родичів, або вирішити проблеми з документами. У співвідношенні причин перетину не спостерігалось суттєвих змін.

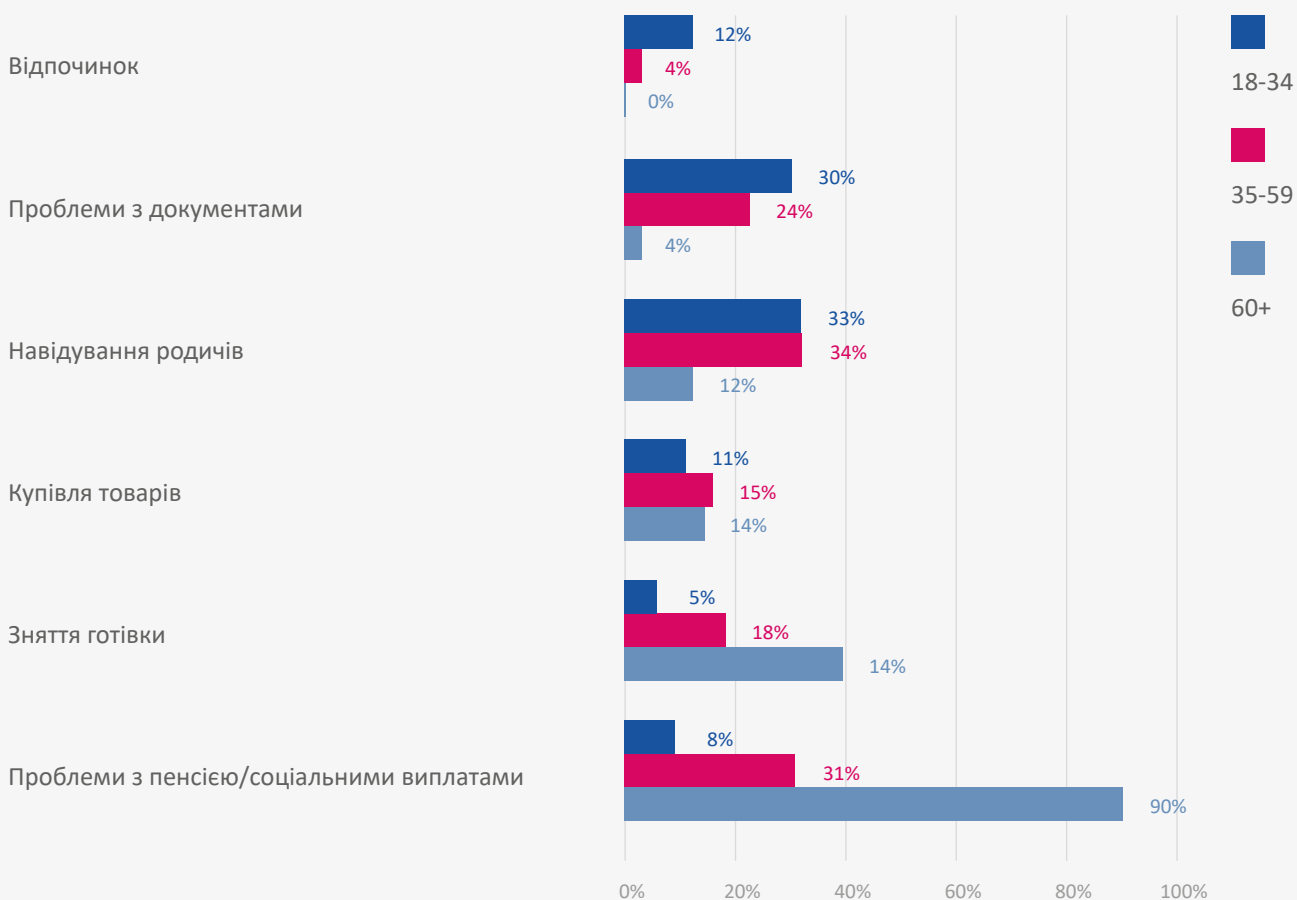

Стать і вік респондентів

Жінки (18-34)	1180
Жінки (35-59)	2970
Жінки (60+)	8955
Чоловіки (18-34)	900
Чоловіки (35-59)	1696
Чоловіки (60+)	4038

Основні причини перетину за віком

”

З боку НКУТ будують бомбосховище. Приїхав автобус з «нульового» блокпоста, люди вишикувалися в чергу. Дві жінки дивляться, як працюють робочі і обговорюють: «Дивись, який великий льох будують. Мабуть, будуть тут овочами торгувати». Я не стрималася, пояснюю: «Це бомбосховище будують, аби у небезпечній ситуації всі могли там сховатися». Жінка кивнула і тихо додала: «Ні як не хочу звикати до війни. А коли вона закінчиться, можна й овочі там зберігати...».

— КПВВ «Майорське», Марина Пухир, фахівець з моніторингу

Люди старшого віку страждають не лише від законодавчої дискримінації. Процес перетину лінії розмежування для них є також фізично більш виснажливим. Лише 24% респондентів, віком від 60 років зазначили, що не відчували занепокоєння, пов'язаного з перетином лінії розмежування. Відповідна частка серед респондентів у віці 18-34 років була майже вдвічі більшою (46%). 65% респондентів у віці 18-34 років стверджували, що умови очікування на КПВВ не викликали у них занепокоєння, тоді як частка таких респондентів серед осіб, віком від 60 років, становила 45%.

Це співвідношення корелює з віковими особливостями та цілями подорожі. Особи старшого віку проводять більше часу на КПВВ, оскільки

користуються сервісами, які там надаються: проходження фізичної ідентифікації в Ощадбанку (процедура, яку жителі НКУТ та ВПО зобов'язані проходити, аби пенсійні виплати не було призупинено); подача заяв до представників Координаційної Групи (КГ) на отримання перепустки через лінію розмежування тощо. Вони почуваються гірше, якщо змушені проходити велику відстань пішки, чекати у чергах просто неба без навісів чи місць для сидіння. Варто зазначити, що протягом усього періоду проведення опитування (2017-2019) кількість осіб, занепокоєних щодо загрози обстрілів була значно нижчою, ніж тих що скаржилися на довгі черги, поганий стан дорожнього покриття чи потребу проходити тривалу відстань пішки.

”

Підійшла жінка похилого віку, спитати як її двадцятирічному онуку отримати паспорт громадянина України. І всю мою консультацію супроводжувала такими фразами: «От хоче він український паспорт. Два роки його всі відмовляли його отримувати, а він продовжує наполягати. Вони з батьками тоді виїхали в Росію, а він все одно повернувся. Тепер хоче паспорт і їхати навчатися до Харкова. Як йому це зробити?».

— КПВВ «Майорське», Марина Пухир, фахівець з моніторингу

ЧОМУ?

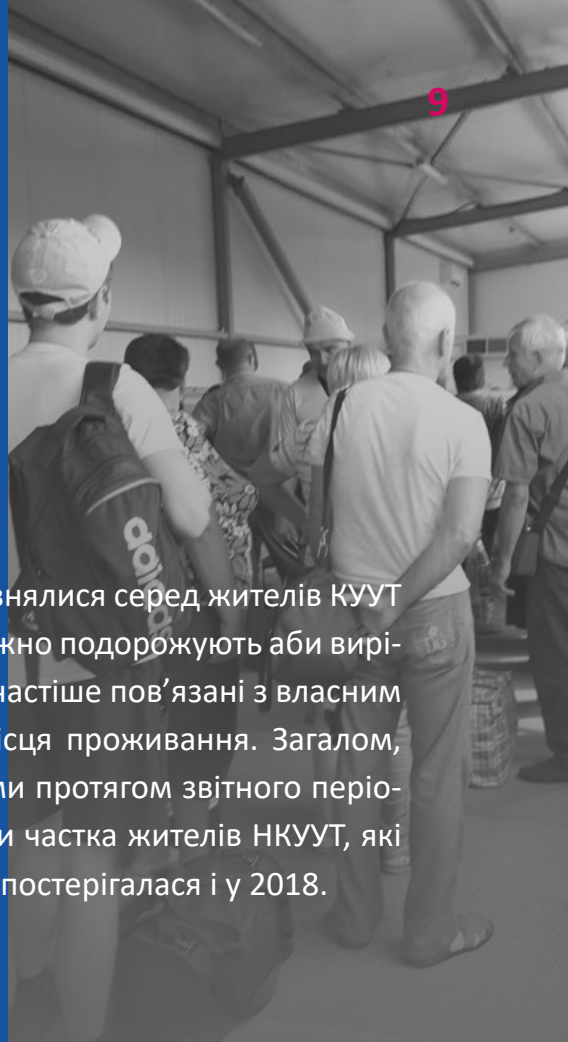
Причини перетину лінії розмежування завжди сильно відрізнялися серед жителів КУУТ та НКУУТ незалежно від вікової групи. Жителі НКУУТ переважно подорожують аби вирішувати конкретні проблеми, тоді як причини жителів КУУТ частіше пов'язані з власним бажанням та емоційною прив'язаністю до родичів або місця проживання. Загалом, причини перетину лінії зіткнення були відносно стабільними протягом звітної періоду. Виняткова тенденція спостерігається у літній сезон, коли частка жителів НКУУТ, які їздили на відпочинок, зросла до 8%. Аналогічна тенденція спостерігалася і у 2018.

Респонденти, які подорожували аби вирішити проблеми з пенсіями, переважно намагалися дотриматися ліміту у 60 днів, протягом яких вони можуть перебувати поза КУУТ без наслідків у вигляді призупинення пенсій (59% від усіх респондентів) та проходити фізичну ідентифікацію (53%). 8% від усіх респондентів подорожували, аби оформити пенсійні виплати або відновити їх після призупинення.

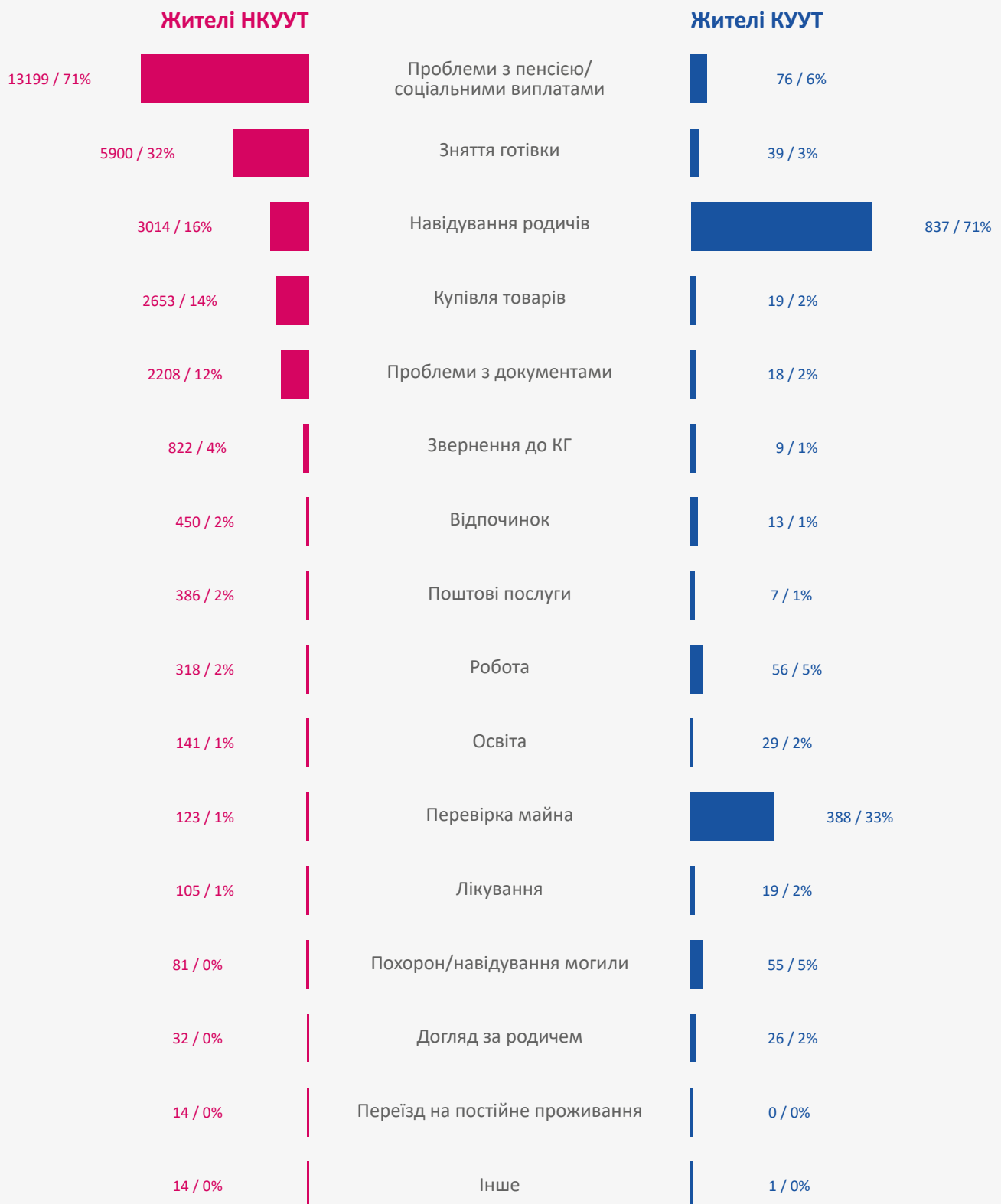
Серед проблем з документами респонденти переважно зазначали проблеми, пов'язані з паспортом (6% від усіх респондентів). 117 осіб (1%) подорожували, аби отримати свідоцтво про народження; 303 (2%) отримували свідоцтво про смерть. Обидва документи наразі можуть бути отримані лише через спрощену судову процедуру на КУУТ, оскільки Україна не визнає документи, випущені на НКУУТ.

11% від усіх респондентів зазначали купівлю продуктів серед причин перетину лінії розмежування. Втім, це не обов'язково свідчить про дефіцит продуктів на НКУУТ: швидше про різницю в цінах або відсутність конкретних продуктів чи виробників. На другому місці серед найбільш затребуваних товарів (6%) були ліки.

Причини перетину також відрізняються в залежності від КПВВ. Люди обирають КПВВ за певними критеріями: розташування; інфраструктура на КПВВ та населених пунктах поблизу; умови очікування тощо. Наприклад, кількість респондентів, які подорожували через лінію розмежування аби вирішити проблеми з документами, була найвищою на КПВВ «Гнупове» (19%), найближчому до Маріуполя (одного з великих міст Донецької області з розвиненою інфраструктурою, де можна отримати різні державні послуги) та на КПВВ «Станиця Луганська» (15%), єдиному в Луганській області.

Причини перетину (за місцем проживання)

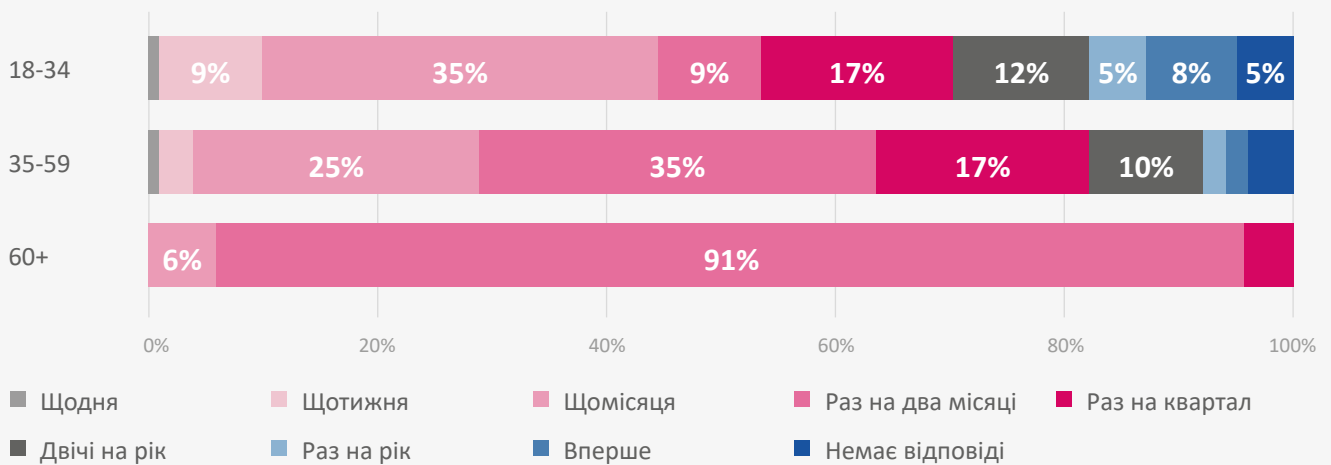

КОЛИ?

Діюче законодавство обмежує період перебування поза КУУТ до 60 днів для пенсіонерів з НКУУТ. Перевищення цього терміну призводить до призупинення пенсійних виплат. Саме це обмеження визначає частоту перетину таких осіб. 69% осіб, опитаних протягом звітної періоду, стверджували що подорожують через лінію розмежування раз на два місяці. Частка осіб, які подорожують раз на два місяці, очікувано вища серед респондентів старшого віку (серед осіб, віком від 60 років, ця частка становить 91%).

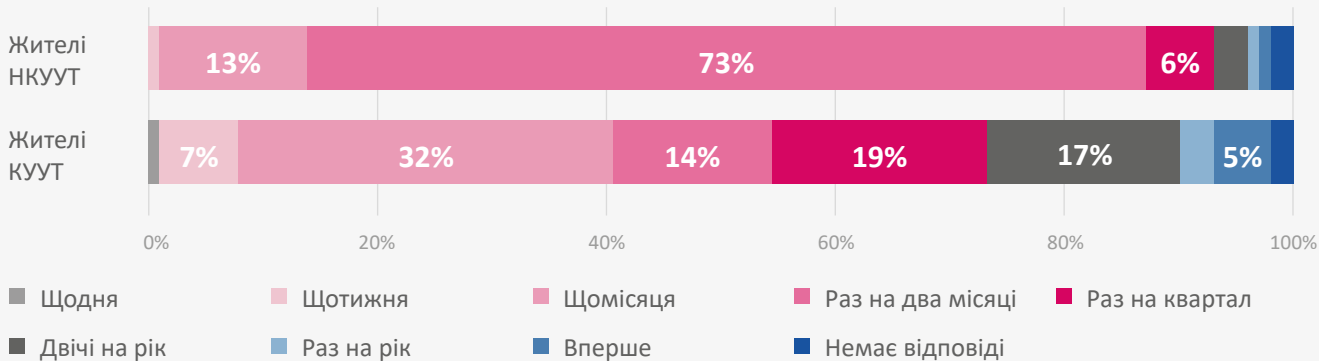

Частота перетину за віком

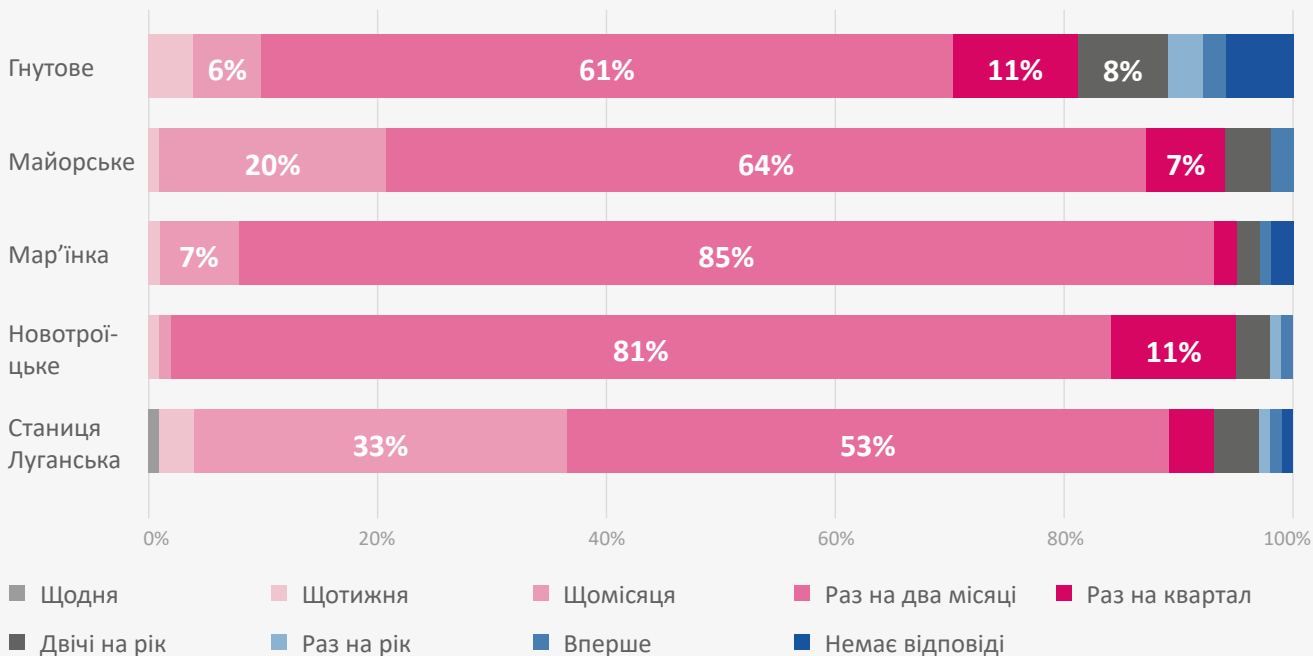
Співвідношення за місцем проживання відображає аналогічну закономірність. 73% жителів НКУУТ перетинають лінію розмежування раз на два місяці, дотримуючись обмеження у 60 днів, аби уникнути призупинення виплат. Конкретних тенденцій у частоті поїздок серед жителів КУУТ не спостерігалось.

Частота перетину за місцем проживання

Цікаво зазначити, що частота перетину дещо відрізняється в залежності від КПВВ, що також відображається у причинах перетину. Респонденти, віком від 60 років, які подорожували раз на місяць, зазначали вирішення проблем з пенсіями рідше (67%) ніж ті, хто подорожував раз на два місяці (92%). Натомість, вони більш схильні навідувати родичів.

Частота перетину за КПВВ

ДЕ?

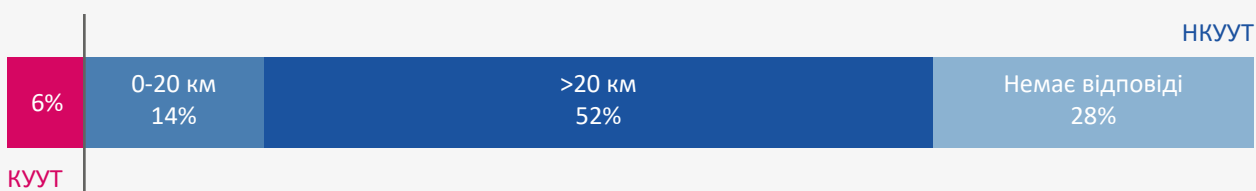
До того, як розпочався конфлікт, більшість респондентів (97%) проживали на НКУУТ. 3% стверджували, що проживали на територіях, які наразі відносяться до КУУТ.

94% від усіх респондентів стверджували, що постійно проживали на НКУУТ на момент проведення опитування. Більшість респондентів у кожній віковій категорії становили жителі НКУУТ, але їхня частка була вищою (98%) серед респондентів, віком від 60 років, аніж серед осіб у віці 18-34 (84%) та 35-59 (87%). 55% від усіх жителів НКУУТ

проживали на відстані понад 20 кілометрів від лінії розмежування (райони Донецька та Луганська, найбільших міст на НКУУТ, розташовані у цій зоні). 15% респондентів проживають у межах 20 км від лінії розмежування. 30% відмовилися відповісти на це питання.

Місце проживання

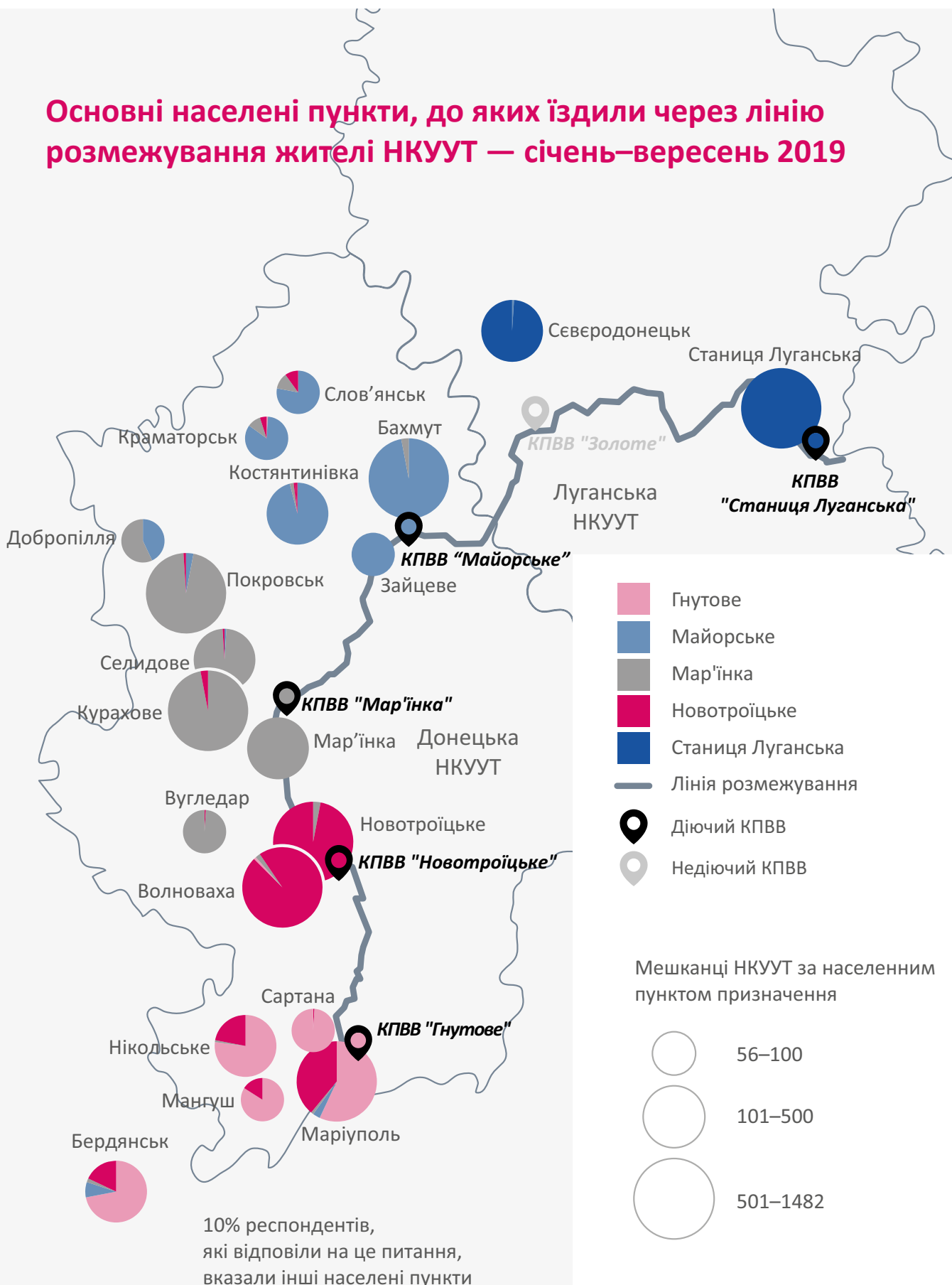

Респонденти з НКУУТ переважно подорожують аби отримати певні державні чи банківські послуги. Працівники БФ «Право на захист» питали респондентів про кінцевий пункт призначення їхньої подорожі, задля вивчення інфраструктурних потреб, що утворюються внаслідок цих пересувань. 41% від усіх респондентів, які проживали на НКУУТ на момент опитування, погодилися назвати населений пункт, до якого вони прямували. Більшість із них (78%) прямували до населених пунктів, розташованих у межах 60 кілометрів від

КПВВ. 83% респондентів, які погодилися відповісти на це питання, їхали до населених пунктів Донецької області; 12% - до Луганської. Втім, варто зазначити що частка респондентів, які відповідали на це питання, була нижчою (23%, порівняно з 43% в середньому на чотирьох інших КПВВ).

Зі 176 населених пунктів, які називали респонденти, найбільш поширеними були Маріуполь (20%), Новотроїцьке (14%), Курахове (9%), Бахмут (9%), Покровськ (7%) та Станиця Луганська (7%).

Основні населені пункти, до яких їздили через лінію розмежування жителі НКУУТ — січень-вересень 2019

ЯК?

На процес перетину лінії розмежування дуже сильно впливають внутрішні та зовнішні фактори, такі як кількість людей у чергах на КПВВ, кількість вікон паспортного контролю, погодні умови тощо. Вплив погоди став менш інтенсивним після початку реконструкції; втім, проблема не зникла повністю.

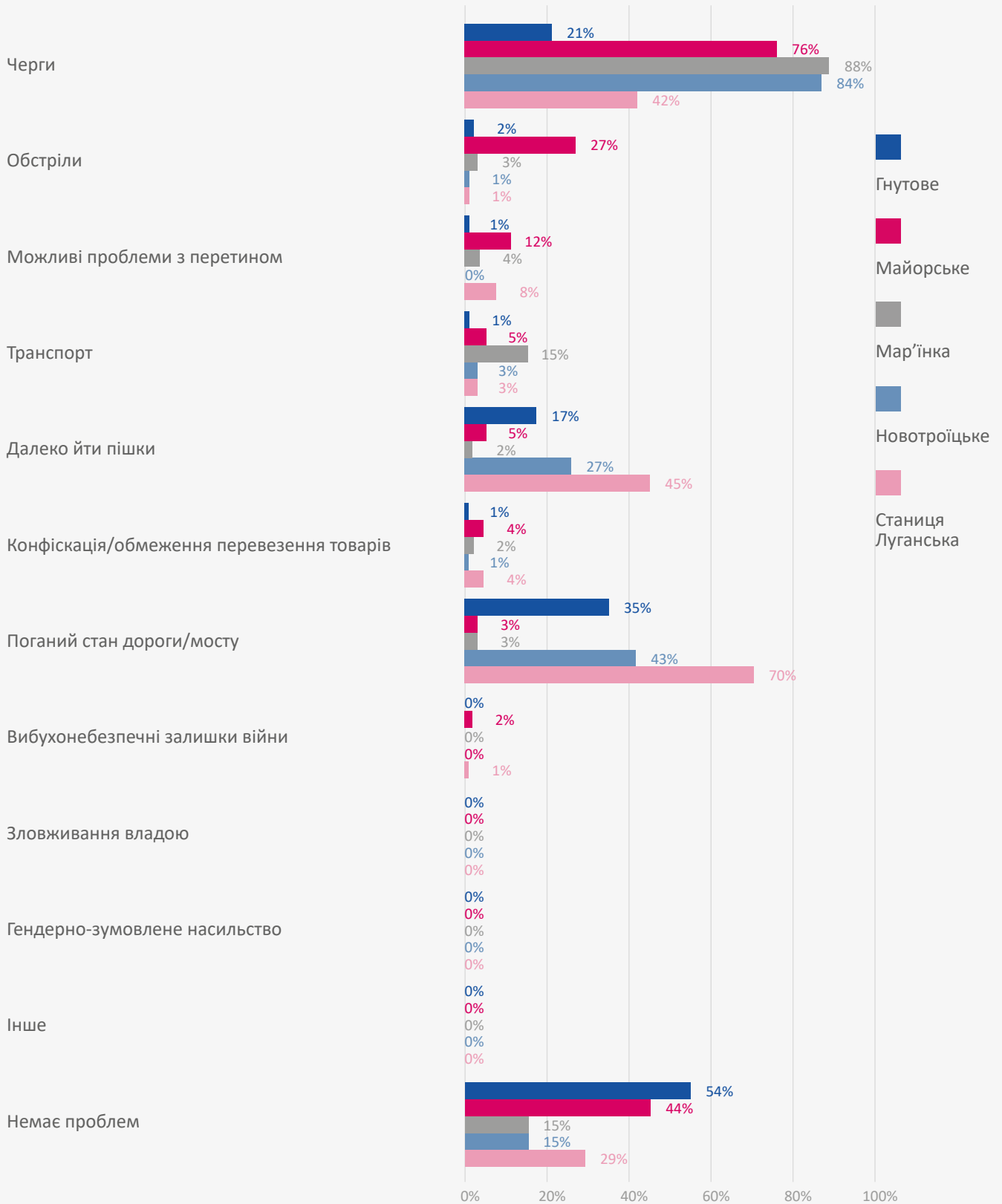

Коли йдеться про умови очікування на КПВВ, «Станиця Луганська» виділяється найбільше, як єдине з п'яти КПВВ, де відсутня дорога для автомобільного транспорту. Аби перетнути лінію розмежування через цей КПВВ, людям доводилося проходити велику відстань пішки через міст, що був пошкоджений під час вибуху, потім пішки йти до КПВВ без укриття, що могло б захистити їх від погодних умов. Як наслідок, влітку 2019 року кількість людей, які втрачали свідомість у чергах на КПВВ «Станиця Луганська» перевищувала 80 осіб на день. Масштаб проблеми зменшився

наприкінці серпня. Позитивні зміни були частково обумовлені наданням безкоштовного автобуса від Луганської обласної військово-цивільної адміністрації (ЛОВЦА) та електромобіля від гуманітарної місії «Проліска» за фінансування та в партнерстві з УВКБ ООН. Так, у вересні понад 17,000 пішоходів, які належать до особливо вразливих категорій (400 осіб щодня) включно з особами похилого віку, хворими, особами з інвалідністю та особами з маленькими дітьми скористалися безкоштовним електромобілем.

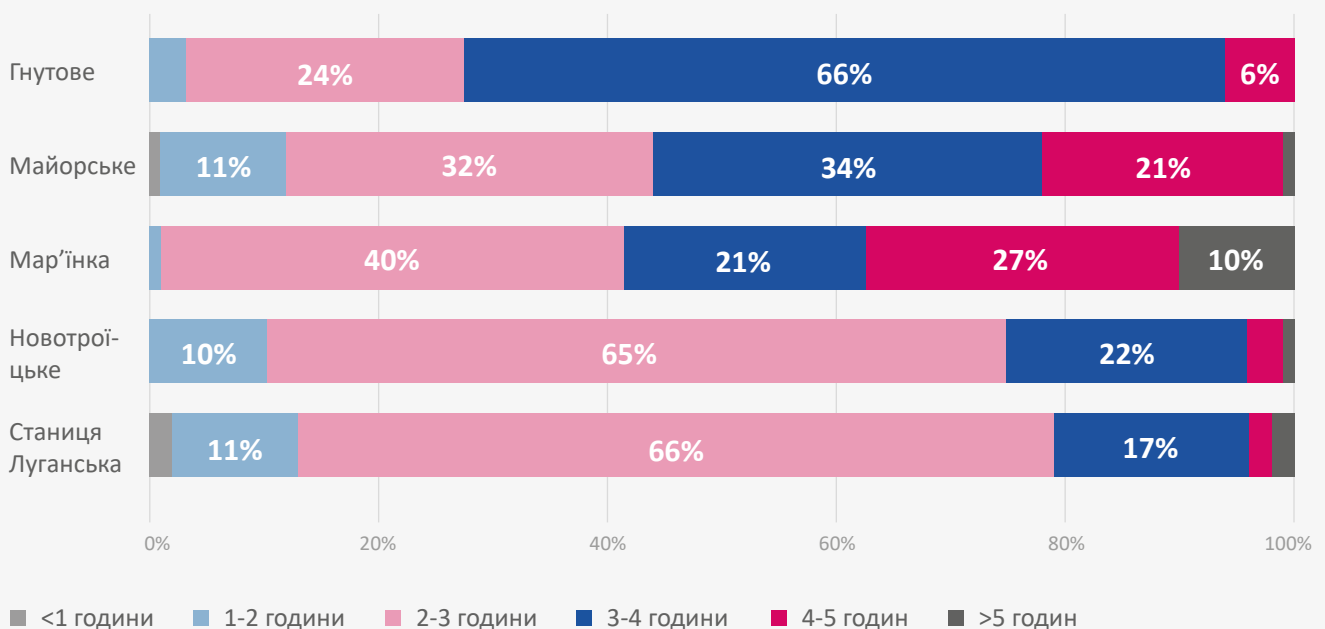
Чинники занепокоєння

Навіть попри те, що умови очікування на КПВВ покращилися з початку реконструкції, залишилися проблеми, які мають бути вирішені. За дев'ять місяців 19 осіб висловили занепокоєння через зловживання владою: 10 на КПВВ «Мар'їнка», 5 на КПВВ «Станиця Луганська», 3 на КПВВ «Майорське» та 1 на КПВВ «Гнупове». Жодних подібних повідомлень не було отримано на КПВВ «Новотроїцьке». Більшість із цих респондентів повідомляли про зневажливе ставлення до цивільних осіб з боку працівників КПВВ. 15 із цих респондентів говорили про працівників на КУУТ, 5 – про НКУУТ (один із респондентів поскаржився на ставлення з обох сторін). Водночас, працівники БФ «Право на захист» підкреслювали, що конфліктні ситуації швидко вирішуються, часом із залученням самих працівників БФ або старшого зміни на КПВВ.

Довгі черги були одним із найбільш поширених чинників занепокоєння на всіх КПВВ, окрім «Гнупове». Працівники БФ «Право на захист» ставили респондентам питання про те, скільки часу вони витратили на перетин лінії розмежування минулого разу, адже опитування проводиться, поки людина знаходиться в процесі перетину. 80% респондентів (15,766 осіб) погодилися відповісти на ці питання. Понад половина (55%) респондентів стверджували, що провели більше часу на блокпостах НКУУТ. 25% стверджували, що витратили приблизно однакову кількість часу з обох сторін. 18% витратили більше на КУУТ. В середньому, респонденти витрачали 2-3 години на перетин лінії розмежування. Втім, ця частка коливалася протягом звітного періоду.

Тривалість перетину

”

Цей чоловік, років п'ятдесяти на вигляд, приїхав на КПВВ з НКУУТ, маючи з документів тільки довідку про звільнення з в'язниці. Представники ДПСУ та СБУ змогли ідентифікувати його особу та надали дозвіл на перетин лінії розмежування. Чоловік прямував до Костянтинівки, грошей при собі не мав. Представники КП АТП надали йому безкоштовний проїзд до Покровська та навіть без черги пропустили. Чоловік дуже боявся, що його не пропустять. Поки чекав на оформлення дозволу, казав: «У мене квиток в один кінець. Якщо мене зараз Україна не пропустить, то повернусь назад і мене відправлять копати окопи, воювати, а я не хочу!». Це вже не вперше ми чуємо подібні висловлювання від колишніх в'язнів, які відбували покарання на НКУУТ.

— КПВВ «Мар'їнка», Катерина Рачинська, фахівець з моніторингу

Понад тисяча респондентів (6% від загальної кількості) повідомили, що протягом шести місяців до моменту опитування, мали щонайменше один випадок, коли вони не змогли перетнути лінію розмежування та були змушені повернутися. У 823 випадках (4%) причиною відмови у перетині стала відсутність перепустки у базі даних. 28 березня було оновлено систему отримання перепустки, а самі перепустки стали безстроковими

(старі перепустки стають безстроковими після подачі на пролонгацію), що ймовірно матиме позитивний вплив на цю частку. Втім, працівники БФ «Право на захист» повідомляють, що обмін даними між КГ та ДПСУ відбувається із затримками (іноді до місяця) Проблеми, спричинені такими затримками, ускладнюються на КПВВ «Новотроїцьке» та «Гнутове», оскільки там відсутні представники КГ, які могли б їх вирішувати.

”

Літні чоловік та жінка підійшли до КГ на КПВВ «Майорське», тримаючись за руки, наче молоді. Побачивши мій здивований погляд, жінка повідомила: «Ми завжди з чоловіком тримаємося за руки. Як почали з першого побачення, так і досі ходимо. До речі, в нас сьогодні свято - 55 років подружнього життя! Ось, їдемо до Краматорська, там діти та онуки влаштували нам свято - будемо грати смарагдове весілля. Все гарне в житті у нас було в Україні, тому й святкувати захотіли тут». Через деякий час повертаюся до КГ і бачу, що жінка стоїть і плаче. Виявилось, що в чоловіка знайшли помилку в перепустці, його повертали до Горлівки. Він вмовляв дружину їхати самій святкувати до родичів, а вона все повторювала: «Я тебе не залишу». Я втрутилася в ситуацію. Чоловікові було вже 85 років, тому йому могли швидко оформити перепустку. Пояснила все представнику КГ, він оформив документи, і вже за дві години «молодята» поїхали святкувати своє смарагдове весілля.

— КПВВ «Майорське», Марина Пухир, фахівець з моніторингу

